

BREXIT'İN AB'NİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI HUKUK ANLAŞMALARINI ÜZERİNDE DOĞURACAĞI ETKİLER

*The Effects of Brexit on Treaties Under International Law
Which the EU is a Party to These Treaties*

Ayşe Füsün ARSAVA*

Geliş Tarihi: 09.11.2020 Kabul Tarihi: 11.06.2021

ÖZET

AB üyesi bir devlet olarak İngiltere çok sayıda uluslararası anlaşmanın tarafı olarak karşımıza çıkmaktadır. AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme'nin AB'den çıkma-ya ilişkin 50. maddesi AB'den çıkmanın taraf olunan anlaşmalar üzerinde doğuracağı etkileri düzenlemektedir. Ekseri uluslararası hukuk anlaşması da bu tür düzenlemeler içermemektedir. Bu nedenle Brexit'in uluslararası anlaşmalar üzerinde doğuracağı etkilerin genel uluslararası hukuka, özellikle Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinde kısmen kodifiye edilen teamül hukukuna göre cevaplandırılması gerekmektedir. Şüphesiz tüm anlaşmalar için aynı cevapların verilmesini mümkün kılan, genel geçerliliğe sahip kural- lar bulunmamaktadır. Bu cevapların anlaşma taraflarına ve anlaşmanın içeriğine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. AB'nin özellikle münhasır yetkileri alanında yapmış olduğu anlaşmalardan Brexit ertesinde İngiltere bakımından hak ve yükümlülük doğması mümkün değildir. Buna karşılık AB'nin ve üye devlet- lerin birlikte taraf olduğu karma anlaşmaların prensip olarak İngiltere bakımından bağlayıcı- lığı prensip olarak devam edecektir. Makalede Brexit'in bir taraftan İngiltere'nin, diğer taraftan AB'nin uluslararası hukuk anlaşma- larından doğan hakları ve yükümlülükleri üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Anahtar Sözcükler: AB'nin münhasır yetkileri, AB'nin paylaşılmış yetkileri, Kar- ma Anlaşmalar, *clausula rebus sic stantibus*, anlaşmaların sona ermesi

ABSTRACT

The United Kingdom is the party to sev- eral international treaties as a EU member. The Article 50 of the Treaty on the Func- tioning of the European Union about the withdrawal from EU membership does not regulate the effects of the withdrawal on international treaties. The greater part of inter- national treaties does not involve such effects too. It is necessary to answer the effects of Brexit on international treaties pursuant to general international law, especially custom- ary law codified partly in the Vienna Con- vention on the Law of Treaties. Undoubtedly, there are no rules about such effects in inter- national law for all treaties. Such effects may differ from each other in terms of parties and the content of treaties. It is impossible that the treaties the EU concluded especially within its exclusive competence may impose rights and responsibilities for the United Kingdom after the Brexit. On the other hand, the mixed treaties to which the EU and member states are parties together will continue to bind the United Kingdom. In the article, the effects of Brexit on the rights and responsibilities of the United Kingdom and the EU deriving from international treaties will be assessed.

Keywords: EU's exclusive competences, EU's shared competences, Mixed Treaties, *clausula rebus sic stantibus*, termination of treaties.

* Prof. Dr., Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Uluslararası Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, fusun.arsava@atilim.edu.tr, ORCID ID:0000-0003- 2275-7664.

GİRİŞ

AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme'nin 50. maddesi AB üyeliğinin sona ermesi ertesinde AB'nin yalnız olarak yahut üye devletlerle birlikte yapmış olduğu anlaşmaların ayrılan (ex) AB üyesi devlet ve AB bakımından etkilerini düzenlememektedir.

Uluslararası Hukuk anlaşmalarının kendilerinin böyle bir durumda nasıl bir prosedür uygulanacağına ilişkin düzenlemeler içermesi mümkün olmakla beraber AB tarafından yapılan anlaşmalar istisnai olarak bu tür düzenlemeler içermektedir.¹ İngiltere ve AB üyeliği devam eden 27 üye devlet arasında yapılan Brexit anlaşması da konuyu bağlayıcı olarak düzenlenmemiştir. 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 1. maddesinin sözleşmenin sadece “devletler arasında” yapılan anlaşmalara uygulanmasını öngörmesi nedeniyle, Viyana Sözleşmesi bu bağlamda uygulama bulmamaktadır. AB'nin bir devlet olmayıp, uluslararası örgüt teşkil etmesi AB'nin taraf olduğu anlaşmalara Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin doğrudan uygulanmasını mümkün kılmamaktadır. Devletler ve uluslararası örgütler arasında yapılan anlaşmalara ve uluslararası örgütler arasında yapılan anlaşmalara ilişkin 1986 tarihli (Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi II) anlaşma henüz yürürlüğe girmemiştir. Kaldı ki, AB bu anlaşmada taraf değildir. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin belli bölümleri uluslararası teamül hukukunu kodifiye etmektedir. Buna göre örneğin, anlaşmanın akdi esnasındaki mevcut koşulların sonradan öngörülmeleyen nedenlerle esaslı değişikliğe uğraması,² anlaşmadan çekilme yahut anlaşmanın sona erdirilmesi için geçerlidir. Bu kurallar kodifiye edilen teamül hukuku olarak devletler ve uluslararası örgütler arasında yapılan anlaşmalara ve uluslararası örgütler arasında yapılan anlaşmalara ilişkin 1986 tarihli anlaşmanın kimi bölümleri için de geçerlidir. Kodifiye edilen teamül hukuku ışığında Brexit'in uluslararası hukuk anlaşmalarının tarafı İngiltere ve AB bakımından doğuracağı etkilerin ortaya konulması mümkündür. Geçiş dönemine ilişkin müzakere dokümanları uluslararası hukuk anlaşmalarının geçerliliğinin devamını öngörmektedir.

I. BREXİT'İN İNGİLTERE'NİN VE ÜÇÜNCÜ TARAFLARIN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİNE ETKİSİ

AB uluslararası hukuk süjesi olarak uluslararası hukuk muvacehesinde kendi yetkileri alanında uluslararası hukuk anlaşmaları yapma yetkisine sahiptir.³ Birlik Hukuku açısından da AB'nin uluslararası hukuk anlaşmaları

¹ Robert G. Volterra, Brexit Negotiations Series: “The Impact of Brexit on the UK's Trade with Non-EU Member States under the EU's Mixed Free Trade Agreements”, 17.05.2017,bknz.: <https://www.law.ox.ac.uk>, 29.11.2020

² EuGH, 16.6.1998, Rs. C-162/96 (A.Racke GmbH&Co. v. Hauptzollamt Mainz), Slg. I-3655, Rn.24)

³ Thomas Oppermann/Claus Dieter Classen/ Martin Nettesheim: Europarecht, §38,Rn.8,

akdi için aynı şekilde yetki sahibi olması gerekmektedir.⁴ Bu durumu AB'nin açık ve zımni yetkilerini anlaşmalarda nihai olarak düzenleyen hükümler teyit etmektedir. Bu yetkiler AB'nin iç yetkileri gibi farklı nitelikli olabilir. Diğer bir ifade ile bu yetkiler münhasır, üye devletlerle paylaşılmış veya paralel (üye devletlerin yetkilerini zedelemeyen) yetkiler şeklinde kullanılabilir. Birliğin dış yetkisinin somut durumda ne tür bir yetki olduğu AB anlaşmalarının genel kuralları muvacehesinde belirlenmektedir.⁵ Bu dayanak ışığında AB ve üçüncü taraf (üçüncü taraf olarak devlet yahut uluslararası örgütler anlaşılmaktadır) arasında yapılan ticaret anlaşmalarının ve diğer anlaşmaların üç kategoride ele alınması mümkündür:

AB'nin üye devletlerin katılımı olmaksızın münhasır yetkisine istinaden yaptığı anlaşmalar;

AB'nin ve üye devletlerin birlikte taraf olduğu karma anlaşmalar;

AB'nin üye devletlerle ve diğer üçüncü devletlerle birlikte taraf olduğu strüktürel (kurumsal) çok taraflı anlaşmalar (Birlik Hukukunda kullanılan terminolojiye göre bu anlaşmaların aynı zamanda karma anlaşmalar olarak kategorize edilmesi mümkündür). Bu çok taraflı anlaşmalar üçüncü devlet ve diğer tarafta AB ve AB üyesi devletler arasında bilateral (ikili) ilişkiler düzenleme hedefi gütmemekte, daha çok kurumsal düzenlemeler yapmaktadır.

1. AB Tarafından Yapılan Anlaşmalar

a. AB'nin Anlaşma Yapma Yetkisi

Kimi uluslararası hukuk anlaşmaları için AB münhasır bir yetkiye sahiptir; kimi diğer anlaşmalar için ise AB'nin ve üye devletlerin paralel yetkileri söz konusudur. Bu anlaşmaların bağlayıcılık etkisi bakımından anlaşma tarafları arasındaki ilişkinin ve Birlik içindeki durumun birbirinden ayrı ele alınması gerekmektedir.

aa - AB'nin Münhasır Yetkileri

AB münhasır yetkilere sahip olduğu takdirde yalnız olarak anlaşma yapma yetkisi kullanır. AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme'nin 2. madde, 1. fıkrasına göre bu alanlarda sadece AB yasama yetkisi ve bağlayıcı hukuki tasarruflar yapma yetkisi kullanılabilir. AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme'nin 3. madde, 1. fıkrası AB'nin münhasıran yetki kullanabileceği politika alanlarını saymaktadır:

- Gümrük Birliği;
- İç pazarın işleyişine ilişkin rekabet kuralları;
- Avro alanında olan üye devletler için para politikası;

7.Aufl.2016, C.H.Beck, München, §38,Rn.8; Ingolf Pernice: Völkerrechtliche Verträge internationaler Organisationen, ZaöRV 48 (1988), 229,231 vd.

- Ortak balıkçılık politikası çerçevesinde denizin biyolojik kaynaklarının korunması;
- Ortak ticaret politikası.

Birlik bunun dışında anlaşma yapma yetkisinin bir Birlik Hukuku tasarrufunda öngörülmesi yahut intern yetkilerin kullanılması için gerekli olan, aksi halde ortak kuralların ihlâlinin söz konusu olabileceği durumlarda uluslararası anlaşmalar akdetme yetkisine sahiptir. AB, AET'nin ve AT'nin hukuki halefi olması nedeni ile geçmişte AT yahut AET tarafından yapılan anlaşmalar uygulanmaya devam etmektedir.

bb - Paralel Yetkiler

AB bunun dışında paralel yetkilerin söz konusu olduğu durumlarda üye devletler anlaşma tarafı olmaksızın anlaşma yapma yetkisi kullanabilir. Paralel yetkilerin söz konusu olduğu alanlarda Birlik subsidiarite (*yetki ikâmesi*) ilkesine istinaden yetki kullandığı nispette o alan AB'nin yetki alanına dahil olmaktadır. Bu kategori anlaşma örnekleri olarak:

- AT ve Kanada arasında Şarap ve Alkollü İçecek Ticaretine İlişkin Anlaşma;⁶ AT tarafından yapılan bu anlaşma AB'nin münhasır yetkilerine giren ticari düzenlemeler içermektedir;
- AT ve Güney Afrika Cumhuriyeti Arasında Şarap Ticaretine İlişkin Anlaşma;⁷ AT tarafından yapılan bu anlaşma AB'nin münhasır yetkisine giren ticari hükümler içermektedir;
- Bir tarafta AB ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu ve diğer tarafta Kosova arasında yapılan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması;⁸ Anlaşma Birlik adına sadece AB tarafından imzalanmıştır. Anlaşma, ortaklık anlaşmaları bakımından alışılmamış şekilde üye devletlerin karma anlaşma yapılması taleplerini önlemek için sadece AB'nin münhasır yetkisine giren hükümler içermektedir.⁹

cc - Anlaşmaların Bağlayıcılık Etkisi

Uluslararası hukuka göre anlaşmada sadece AB taraf olduğu için bu anlaşmalarla sadece AB bağlıdır. AB hukukuna göre ise bu anlaşmalar sadece AB'yi değil, üye devletleri de bağlamaktadır. Zira bu anlaşmalar AB Hukukuna göre AB müktesebatından sayılmaktadır.

⁶ ABl.2004 Nr.L 35.3

⁷ ABl.2002 Nr.L 28.4

⁸ ABl.2016, Nr.L 71.3

⁹ Ramses A.Wessel: Consequences of Brexit for InternationalAgreements Concluded by the EU and its Member States, CMLRev. 55(2018), 101, 114 vd.

b. Brexit'in Sonuçları

İngiltere'nin AB'den ayrıldığı tarihten itibaren Birlik Hukukunun İngiltere bakımından bağlayıcılık etkisi sona ermektedir. AB anlaşmasının 50. maddesi ayrılma anlaşmasının AB'nin yaptığı uluslararası anlaşmalar bakımından sonuçlarını düzenlememektedir. Genel Uluslararası Hukuka göre söz konusu bu anlaşmaların geçerlilik alanı daralacak, diğer bir ifade ile bu anlaşmalar AB üyesi kalan devletlerin ülkelerinde uygulanmaya devam edecektir. İngiltere Brexit ertesinde bu anlaşmalardan doğan hakları iddia etmek ve bu anlaşmalardan doğan mükellefiyetlerin altına girmek durumunda değildir.¹⁰

İngiltere ancak bütün bunları kenara bırakarak ticari ortaklarına Brexit ertesinde şimdiye dek geçerli koşullarla ilişkilerini sürdürme iradesini bildirebilir. Bu konuda üçüncü devletle mutabakat olduğu takdirde AB'nin münhasır yetkisine istinaden yaptığı anlaşmalardan doğan hak ve yükümlülüklerle İngiltere'nin mümkün olduğu nispette ilişkilendirilmesi söz konusu olacaktır. Bu durum anlaşmaya katılma üzerinden gerçekleştirilebileceği gibi, üçüncü devletle ticari ilişkilerin devamı için içeriği prensip olarak aynı olan ayrı bir anlaşma ile sağlanabilecektir.

Anlaşmalar ticari konulara ilişkin olduğu takdirde anlaşmanın Dünya Ticaret Hukukunun gerekliliklerine uyması gerekmektedir. Dünya Ticaret Hukuku bir serbest ticaret alanı yahut gümrük birliği ilişkisi söz konusu olmadığı nispette ticari ortaklar arasında ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir. Gümrük Birliği yahut serbest ticaret anlaşması bağlamında yapılan geçiş dönemi düzenlemeleri ayrımcılık yasağının istisnası olarak kabul edilmektedir.¹¹ Ortaya çıkan bir başka sorun da İngiltere'nin hangi tarihten itibaren bu müzakereleri yapma yetkisine sahip olacağıdır. Brexit anlaşması geçiş döneminde yürürlüğe girecek anlaşmaların, bu anlaşmalar AB'nin münhasır yetki alanında olduğu takdirde AB tarafından onayını öngörmektedir.

2. AB ve Üye Devletler Tarafından Ortak Olarak Yapılan Karma Anlaşmalar

a. Karma Anlaşmaların Türleri ve Bu Anlaşmaların Yapılma Gerekçesi

Gerek AB, gerekse AB üyesi devletler tarafından birlikte imzalanan çok sayıda uluslararası hukuk anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmalar ekseri AB'nin münhasır yetkisinin bulunmadığı, AB'nin ve üye devletlerin paylaşılmış yetkilerinin bulunduğu alanlarda yapılmaktadır. Bu anlaşmaların, kısmen sadece üye devletlerin yetkili olduğu alanlara ilişkin olması durumunda da karma anlaşmalar olarak yapılması mümkündür.

¹⁰ Silja Vöneky/Britta Beylage-Haarmann: bknz. E.Grabitz/M.Nettesheim (Hrsg.), Das Recht der Europäischen Union, 2018, Art.216 AEUV, Rn.37

¹¹ Thomas Voland: Sailing Uncharted Waters-For How long? On Transitional Post-Brexit Trade Arrangements; bknz.: <https://verfassungsblog.de>, 29.11.2020

Söz konusu alanlar AB anlaşmalarında belirlenmektedir. AB'nin paylaşılmış yetki alanına giren veya üye devletlerin münhasır yetki alanına giren bir konuda uluslararası hukuk muvacehesinde anlaşma yapma yetkisi olsa da, böyle bir anlaşmanın AB tarafından yalnız olarak yapılması Birlik Hukukuna göre mümkün değildir. AB bu anlaşmayı AB Hukukuna göre üye devletlerle birlikte yapma mükellefiyeti altındadır. Zira Birlik Hukukuna göre anlaşma yapma yetkisi AB ve üye devletler arasında paylaştırılmıştır.¹²

Birliğin münhasır yetkisinin olduğu kimi durumlarda da karma anlaşmaların yapılması söz konusu olmaktadır. Komisyon geçmişte AB'nin münhasır yetkisi olmakla beraber anlaşmaya üye devletlerin katılımını ve bu şekilde anlaşmanın karma olarak yapılmasını onaylamıştır. Münhasır yetki alanına giren bir anlaşmanın karma anlaşma olarak yapılması üye devletlerin ilgili anlaşmaya ilişkin onay iradelerini açık olarak kullanmak istemeleri durumunda gündeme gelmektedir. Diğer durumlarda taraf üçüncü devletler sembolik yahut pratik nedenlerle özellikle anlaşmadan doğan mükellefiyetlerin üye devletler tarafından da takibini sağlamak için karma anlaşma yapılmasını gündeme getirmektedir.¹³

Birlik Hukukunda bu anlaşmaların karma anlaşma olarak akdedilmesi öngörülmemekle birlikte, bu anlaşmalar için karma anlaşmalar için geçerli aynı hukuki sonuçlar doğmaktadır. Aynı şekilde zorunlu olmamakla beraber Birliğin ve üye devletlerin paralel yetkilerinin söz konusu olduğu durumlarda karma anlaşmaların yapılması mümkündür.¹⁴ Bütün devletlere açık olan strüktürel çok taraflı uluslararası hukuk anlaşmalarının da karma anlaşmalar kategorisinde sayılması mümkündür. Bu kategori Brexit ertesinde özel hukuki sorun doğurmaya adaydır.

b. Karma Anlaşmanın Bağlayıcı Etkisi

Karma anlaşmanın Birliğin münhasır yetkilerine ilişkin olmayan münferit hükümleri tüm anlaşmayı etkilemektedir.¹⁵ Üye devletler bu nedenle AB'nin münhasır yetki alanlarına ilişkin düzenlemelerden doğan taahhütler yanı sıra, AB'nin münhasır yetki alanları dışında kalan düzenlemelerden doğan taahhütleri de kabul etmektedir. AB de aynı şekilde tüm anlaşmanın tarafı

¹² Niele Behrends/Philipp Kubucki/Hannes Rathke: Das Gutachten des EuGH zum EU-Freihandelsabkommen mit Singapur; bknz. <https://www.bundestag.de>, 9vd., 29.11.2020

¹³ Stefan Lorenzmeier: "multilaterale Verträge mit bilateraler Erfüllungsstruktur"; bknz.: E.Grabitz/M.Hilf/M.Nettesheim (Hrsg.), Das Recht der Europäischen Union, 2018, Art.216AEUV, Rn.15

¹⁴ Kirsten Schmalenbach, Art.216 AEUV Internationale Übereinkünfte, bknz.: C.Calliess/M. Ruffert (Hrsg.), EuV/AEUUV, Rn.5, 5.Auf. 2016, München, Wien

¹⁵ Juliane Kokott: sog. "Patis-Formel", Schlussanträge zu EuGH, Rs. C-13/07 (Kommission v. Rat), ECLI:EU:C:2009:190, Rn.121; Kirsten Schmalenbach: *ibid*

olması nedeni ile (üye devletlerin münhasır yetkilerine giren alanlarda sadece kısmi uluslararası hukuk tasarruf ehliyeti olmasına karşın) uluslararası hukuk muvacehesinde tüm anlaşma bakımından taahhüt altına girmektedir.¹⁶ Anlaşma tarafı üçüncü devlet hangi mükellefiyetin hangi yetkiye istinat ettiğinden bağımsız olarak, hem her bir AB üyesi devletten, hem de AB'den anlaşmadan doğan mükellefiyetlerin yerine getirilmesini isteyebilecektir. Yetki taksimi Birliğin intern bir konusu olarak mütalâa edilmektedir.¹⁷ Bu durum anlaşmada yahut anlaşma akdi bağlamında yapılan bildirimlerde özel düzenlemelerin öngörülmesi halinde geçerli değildir. Birlik Hukuku muvacehesinde anlaşmanın AB bakımından bağlayıcılığı anlaşmanın üye devletlerin münhasır yetkisine girmeyen kısımları için doğmaktadır.¹⁸ Birlik Hukukundan doğan bağlayıcılık İngiltere bakımından şüphesiz Brexit ile sona ermektedir.

c. Brexit'in Sonuçları

Brexit ile uluslararası hukuk muvacehesinde anlaşmaların bağlayıcılığının sona erip ermediği yahut anlaşmaların sona erdirilip erdirilemeyeceği mütecanis olarak cevaplandırılmamaktadır. Brexit ile anlaşmaların tümüyle yahut asgari kısmen otomatik olarak bağlayıcılığının sona erdirilip erdirilemeyeceği konusunun değerlendirilmesi gerekmektedir. Hakim olan görüşe göre anlaşmanın bağlayıcılığının tarafların birinin bildirimini ile sona erdirilmesi mümkündür. Bağlayıcılığın sona erdirilmesi anlaşmayı sona erdirme yahut anlaşmadan çekilme hakkı şeklinde gündeme gelmektedir. Geçici uygulanan karma anlaşmalar bakımından özel durumlar söz konusudur.

aa – Anlaşmaların Bağlayıcı Etkisinin Otomatik Olarak Sona Ermesi

Hakim olan görüşe göre İngiltere'nin karma anlaşmalardan doğan hak ve yükümlülüklerinin Brexit ile otomatik olarak sona ereceğine ilişkin kimi emareler bulunmaktadır.

i - İngiltere'nin Taraf Olma Statüsünü Kaybetmesi

İngiltere, Brexit ertesinde anlaşmalara taraf olma statüsünü şeklen kaybetmesi ve anlaşmaların geçerlilik alanının dışında kalması nedeniyle *ipso iure* bu anlaşmalarla bağlı olmayacaktır. Karma anlaşmaların çoğunun AB'yi ve üye devletleri anlaşma tarafı olarak tanımlayan hükümler içerdiği görülmektedir; örneğin bir tarafta AB ve üye devletlerin, diğer tarafta Kore Cumhuriyeti'nin yer aldığı Eylül 2010 tarihli serbest ticaret anlaşmasının 1.2 maddesinde AB anlaşmasından ve AB'nin Çalışma Usulleri Hakkında Sözleşme'den doğan yetkiler çerçevesinde anlaşma tarafı olarak AB yahut

¹⁶ EuGH Rs. C-316-91 (EP v. Rat), Slg.1994, I-653

¹⁷ Rudolf Geiger/Daniel-Erasmus Khan/Markus Kotzur, EUV/AEUV, 6.Aufl. 2017, München, Art.216, AEUV, Rn.15

¹⁸ AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme, md.216, fık.2

üye devletler yanı sıra AB ve üye devletler gösterilmektedir. Anlaşmanın dibacesinde üye devletler liste halinde gösterilmiştir. Bu dayanak ışığında AB üyesi olması nedeniyle İngiltere'nin söz konusu anlaşmaların tarafı olduğu kabul edilmektedir. Bu anlaşmaların AB bakımından geçerlilik alanının AB anlaşmalarının uygulanma alanı ile sınırlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 29. maddesine göre Uluslararası Hukuk anlaşmalarının anlaşmada farklı bir irade ortaya konulmadığı takdirde anlaşma taraflarının tüm egemenlik alanlarında geçerli olacağı kabul edilmiştir. Anlaşmaların geçerlilik alanıyla ilgili bu düzenlemeler AB'nin üye devletlerde etki gösteren anlaşmalar akdedebileceğine ilişkin iradeyi ortaya koymaktadır. Anlaşmaların geçerlilik alanını belirlemeye ilişkin bu düzenlemelerde AB'den ayrılma durumunu düzenleyen özel bir irade ortaya konulmamıştır. Aksi bir tutum bu düzenlemelerin geniş yorumlanması sonucunu doğuracaktır. Bununla beraber AB'nin taraf olduğu anlaşmalara İngiltere'nin kendi devlet niteliği ile taraf olmadığına ilişkin bu çerçevede ileri sürülen yaklaşım, Uluslararası Hukukun devletlerin kendi nitelikleri ile anlaşmalara taraf olmaları ile AB üyesi olarak taraf olmaları arasında ayırım yapmaması nedeni ile kabul görmemektedir. Devletler uluslararası örgüt üyesi olarak da kendi devlet nitelikleri ile anlaşma tarafı olarak bağitlanabilmektedir.

ii – İcrai Hükümler

İngiltere'nin AB'den ayrılması ile karma anlaşmaların icrası gereken hükümlerinin gereğini yerine getirme mükellefiyetinin düşeceği ileri sürülmektedir. Bu yaklaşıma göre Brexit sonrasında yükümlülüklerinin yerine getirilmesi mümkün olmayan karma anlaşmaların sona ermesi gerekmektedir.¹⁹ Bu görüşe karşı *pacta sunt servanda* prensibinin bir parçası olarak devamlılık prensibi (Kontinuitaets-prinzip) ileri sürülmektedir. Brexit'in karma anlaşmaların yorumu ve uygulanması bağlamında ilave zorluklar yaratması ve anlaşmanın akdi esnasında mevcut koşulların değişmesi nedeniyle anlaşmanın sona erdirilmesi veya anlaşmanın askıya alınmasını gündeme getirmesi mümkündür. Ancak bu durumdan zorunlu olarak anlaşmanın bağlayıcılığının ortadan kalkması sonucu çıkmamaktadır. Kimi anlaşmaların sistematiği ve lâfzı anlaşmaların bilateral özelliğini ortaya koysa da, bu durum İngiltere'nin anlaşmaların bağımsız tarafı olma gerçeğini otomatik olarak ortadan kaldırmamaktadır. Bunun sonucu olarak Brexit ertesinde karma anlaşmalardan doğan haklar ve mükellefiyetler otomatik olarak varlığını kaybetmemektedir. Bu nedenle münferit durumda anlaşmanın bağımsız uluslararası hukuk süjesi olarak AB tarafından mı, tüm üye devletler tarafından mı akdedildiğinin araştırılması en sağlıklı yoldur. Üye devletlerin anlaşmayı

¹⁹ Markus W.Gehring: 'Trade Relations will Remain Unchanged' Post-Brexit, claims Lord Lawson-Hardly, University of Cambridge; bkzn.: <http://blogs.lse.ac.uk>, 29.11.2020

birlikte akdetmesinin söz konusu olduğu durumlarda anlaşmanın geçerlilik alanıyla ilgili düzenlemenin Brexit'ten sonra da anlaşmanın İngiltere'de uygulanmaya devam etmesini sağlayacak şekilde yorumlanması gerekmektedir. Bu açıklamalar karma anlaşmaların geçerlilik alanına ilişkin düzenlemelerinin Brexit ertesinde zorunlu olarak otomatik şekilde anlaşmanın sona ermesine yol açmadığını ortaya koymaktadır. Bunun dışında anlaşma tarafı olarak AB yahut AB üyesi devletler; AB ve üye devletler olarak tanımlanması mümkündür; bir tarafta AB ve üye devletler ve diğer tarafta Kore arasında Eylül 2010 tarihli serbest ticaret anlaşmasının 1.2. maddesinin (ABİ.2011 Nr.L.27, 1) anlaşma tarafları olarak AB veya üye devletler yahut AB ve üye devletler olarak tanımladığı görülmektedir. Her ne kadar geçici yürürlüğe konulan Kanada ile yapılan serbest ticaret anlaşması AB ve üye devletleri birlikte tek bir anlaşma tarafı olarak tanımlamış olsa da, bu tanım zorunlu olarak anlaşma tarafının uluslararası hukuk statüsünü sınırlamamaktadır.²⁰ Bu durumu özellikle ilgili anlaşmanın dibacesi ortaya koymaktadır. Anlaşmalarda dibacelerde kural olarak –CETA’da olduğu gibi– tüm üye devletler teker teker sayılmaktadır. Üye devletler anlaşmaları münferiden onaylamaktadır.

iii – AB Üyeliği ve Anlaşmalarda Taraf Olma Statüsünün Birbirinden Ayrılmazlığı

İngiltere'nin anlaşmalara taraf olma statüsünü AB üyesi olması ile açıklayan yaklaşıma göre Brexit ertesinde İngiltere'nin karma anlaşmalardan ayrılması gerekmektedir. İngiltere'nin Brexit ertesinde karma anlaşmalardan ayrılması anlaşmaların diğer tarafları bakımından *clausula rebus sic stantibus* ilkesinin uygulanmasını gündeme getirebilir.²¹ AB Adalet Divanı buna karşılık karma anlaşmaların icrası bağlamında her ne kadar içtihatlarda her zaman açık görülme de üye devlet ve Birlik yetkileri arasında ayırım yapmaktadır.

bb – Karma Anlaşmaların Koşullara Bağlı Olarak Bağlayıcılığının Devamı

Karma anlaşma hükümleri arasında ayırım yapılması, karma anlaşmaların Brexit ertesinde bağlayıcılığının otomatik olarak sona ermemesi, İngiltere'nin AB'den bağımsız olarak bu anlaşmalara taraf olmasına bağlıdır. Kimi yazarlar karma anlaşma hükümlerini üye devletlerin yetki alanına ve AB'nin yetki alanına giren alanlar olarak ikiye ayırmaktadır.²² Bu ayırım esas alınarak

²⁰ CETA 1.1.md'de anlaşma tarafları olarak “AB veya üye devletler yahut AB ve üye devletler” belirlenmiştir

²¹ Hubert Isak, Nach dem Brexit: Weitere Differenzierung der Union nach innen und nach außen?, bkz.: Lorenzmeier/ H.P.Folz (Hrsg.), Recht und Realität, FS für C.Vedder, 2017, s.172-193

²² Rafael Leal-Arcas: The European Community and Mixed Agreements, European Foreign Affairs Review 6 (2001),

karma anlaşmaların Brexit ertesinde bağlayıcılığı belirlenmektedir. Karma anlaşmalarda yer alan söz konusu yetkilerin kapsamını belirlemek şüphesiz olağanüstü zordur. Yetkilerin tam olarak kategorize edilmesi her bir karma anlaşmada yer alan yetkilerin türüne bağlıdır.²³

i – Paralel Yetkiler

Bir anlaşma AB ve üye devletlerin paralel yetkilerine istinat ettiği takdirde her ikisinin de tasarruf yetkisi olması nedeniyle anlaşmanın AB ve üye devletler tarafından birbirinden bağımsız olarak yapılması mümkündür. AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme'nin 4. madde, 1. fıkrası muvacehesinde tüm üye devletlerin ortak olarak tasarrufta bulunduğu ve onaylamak zorunda oldukları paylaşılmış yetkilere göre yapılan karma anlaşmalardan farklı olarak paralel yetkilere göre yapılan karma anlaşmalarda her bir üye devletin AB'nin yanı sıra tasarrufta bulunma olanağı bulunmaktadır. Bu durumu gerek üye devletleri bireysel olarak, gerekse AB'yi münhasıran yetkili kılan ve mükellef kılan anlaşma metinleri teyit etmektedir. Örneğin, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankasının kurulmasına ilişkin anlaşma her bir anlaşma tarafına, üçüncü devletlere yahut uluslararası fonlara finansal katkı mükellefiyeti getirmektedir.²⁴

ii – Çakışan Yetkiler

Birbirleriyle çakışan yetkilerin iki türlü ortaya çıkması mümkündür. Bu çakışma ya münhasır yetkiler alanında ya da paylaşılmış yetkiler alanında ortaya çıkabilir.²⁵ Bu durum anlaşmalarda kural olarak düzenlenen bir konu değildir. Anlaşmalarda her ne kadar yetki sınırlarıyla ilgili düzenleme bulunsa da bu düzenlemelerin açık olmadığı ve taraf olarak AB yetkilerinin anlaşma değişiklikleri ile genişletilmesi ışığında güncellenmediği görülmektedir.²⁶

iii – AB'nin ve Üye Devletlerin Birbirlerini Tamamlayan Münhasır Yetkilerinin Yer Aldığı Karma Anlaşmalar

Karma bir anlaşmanın gerek AB'nin münhasır yetki alanına giren, gerekse üye devletlerin münhasır yetki alanına giren hükümleri içermesi mümkündür. Bu tür anlaşmaların prensip olarak iki boyutu itibarıyla ele

s.483 vd.

²³ Allan Rosas: Mixed Union – Mixed Agreements, bkzn.: Martti Koskenniemi (Hrsg.), International Law Aspects of the European Union, 1998, Martinus Nijhoff Publishers, s.125,128 vd.

²⁴ ABl.1990, Nr.L372, 4

²⁵ Maurits Dolmans: Problems of Mixed Agreements: Division of Power within the EEC and the Right of Third States, 1985, Asser Institute, The Hague, 25,39 vd.

²⁶ Andrés Delgado Casteleiro: EU Declarations of Competence to Multilateral Agreements: A Useful Reference Base?, European Foreign Affairs Review, Volume 17(2012), Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 491 vd.

alınması gerekmektedir.²⁷ Bir anlaşmanın örneğin bir bölümünde ticareti, diğer bölümünde güvenlik politikasını düzenlemesi mümkündür. Bir taraftan Avrupa Topluluğu ve üye devletler, diğer tarafta İsrail arasında yapılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Anlaşması bu çerçevede örnek bir anlaşma olarak birbirini tamamlayan münhasır yetkiler içermektedir. Anlaşma üye devletler, Avrupa Topluluğu ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu tarafından imzalanmıştır ve siyasi diyalog konusunda hükümler içermektedir. Bu hükümler bölgesel güvenlik ve istikrarı iyileştirmeye ilişkindir. Bu özellikleriyle söz konusu hükümlerdeki yetkiler üye devletlere ait yetkililerdir. Anlaşma bununla beraber AB'nin münhasır yetkisine giren malların serbest dolaşımına ilişkin düzenlemeler de içermektedir. Her bir üye devlet, bu meyanda İngiltere anlaşmaya kolektif şekilde üye devlet olarak taraf olmuştur. Bir tarafta AB ve Atom Enerji Topluluğu, üye devletler diğer tarafta Ukrayna arasında yapılan ortaklık anlaşması Ukrayna, AB üyesi devletler, AB ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu tarafından imzalanmıştır.²⁸ Anlaşmada üye devletlerin yetki alanına giren alanlar olarak barış ve istikrarı sağlamak, korumak ve güçlendirmek hedefi yanı sıra, AB'nin münhasır yetki alanına giren ekonomik ve ticari ilişkilere ilişkin hedefler de yer almaktadır. İngiltere de dahil olmak üzere üye devletler anlaşmada kolektif şekilde üye devletler olarak taraf statüsüne sahiptir.

iv – Paylaşılmış Yetki Alanında Yapılan Karma Anlaşmalar

AB ve üye devletlerin paylaşılmış yetki kullandığı alanlarda yapılan karma anlaşmalarda AB ve üye devletlerin yetkileri birbirinden ayrılmaz bir ilişki içindedir.²⁹ Bu durum AB Adalet Divanı'nın, üye devletlerin bağımsız uluslararası hukuk anlaşması yapma yetkisinin AB'nin paylaşılmış yetki alanında yasama tasarrufu yaptığı andan itibaren sona ereceğini ortaya koyan içtihadında ifadesini bulmaktadır.³⁰

v – Sonuç

Karma bir anlaşmanın bağlayıcılığının devamı anlaşmada öngörülen yetkilere istinaden yapılan değerlendirmeye bağlıdır. Paralel yetkilerin esas olduğu karma anlaşmalar bu anlaşmaların üye devletleri ve AB'yi aynı şekilde muhatap alması nedeni ile tüm kapsamı ile AB'den ayrılan üye devlette uygulanmaya devam eder. Aynı durum paylaşılmış yetkilere göre yapılan karma anlaşmalar için de geçerlidir. Buna karşılık birbirini tamamlayan münhasır yetkilerin beraberliğinden hareket eden anlaşmaların AB'den ayrılan devletler

²⁷ Allan Rosas: *ibid*

²⁸ ABl. 2015, Nr.L 321, anlaşma 1.9.2017'de yürürlüğe girmiştir

²⁹ Philipp Allot: Adherence and Withdrawal from Mixed Agreements, bkzn.: Davd O'Keeffe/ Henry G. Schermers (ed.), *Mixed Agreements*, 1983, Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston, 118 vd.

³⁰ EuGH, 2/91 anlaşma yapılmasına ilişkin danışma görüşü için bkzn.: Slg.1993, I-1061, Rn.19-34

için bağlayıcılığı sadece kendi münhasır yetkilerine istinat eden bölümleri için söz konusudur. AB'nin münhasır yetkilerine istinat eden hükümlerin bağlayıcılığı AB'den ayrılan üye devlet için sona erer ve anlaşma bilateral olarak AB ve üçüncü taraf arasında geçerli olur. Bu anlaşmaların AB'nin münhasır yetkilerine ilişkin bölümlerinin icra yükümlülüğü üye devletlere değil, AB'ye aittir. Paylaşılmış yetkilere istinaden yapılan karma anlaşmalarda yetkilerin birbirinden ayrılması söz konusu değildir. AB'den ayrılan devletin karma anlaşma ile bağlılığı sona erer; karma anlaşmanın bağlayıcılığı sadece AB için devam eder.

cc – Karma Anlaşmaların Bağlayıcı Etkisinin Otomatik Olarak Kabul Edilmesi

Karma anlaşmaların türleri arasında ayırım yapmaksızın AB'den ayrılma durumunda hepsinin bağlayıcılığının devamının da görüş olarak temsil edildiği görülmektedir.³¹ Bu görüşe göre tüm karma anlaşmaların birbirinden ayırt edilmeksizin aynı şekilde değerlendirilmesi, bu anlaşmaların bütünü itibarıyla tüm taraflar için üye devletler dahil olmak üzere bağlayıcılığının devam etmesini gerektirmektedir. Bunun aksi bir durum ancak anlaşmanın akdi esnasında yapılan bildiri veya başka bir yöntemle kabul edilebilir.

Karma anlaşmaların ayırım yapılmaksızın tüm hükümleri ile bağlayıcılığının devamına ilişkin görüşün Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 2. madde 1. fıkrasına istinat ettiği görülmektedir. Söz konusu hükümde anlaşma tarafı devlet için anlaşmanın yürürlüğü esas alınmaktadır. Bu durum yürürlükteki karma anlaşmalar bakımından İngiltere için söz konusudur. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin *pacta sunt servanda*'yı kodifiye eden 26. maddesi yürürlüğe giren anlaşmaların anlaşma taraflarını bağlamasını ve anlaşma taraflarının anlaşmaları iyi niyetle yerine getirme mükellefiyetini öngörmektedir. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 27. maddesi aynı şekilde anlaşma taraflarının anlaşmadan doğan mükellefiyetlerini yerine getirmeme gerekçesi olarak ulusal hukuka istinat edemeyeceğini öngörmektedir. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 46. madde, 1. fıkrası anlaşma tarafı devletlerin anlaşma ile iç hukukta öngörülen yetki normlarının ihlâl edildiği gerekçesine istinaden anlaşmadan doğan yükümlülükleri yerine getirmekten kaçınamayacağını öngörmektedir. Üye devletler ve AB arasındaki yetki taksimi intern bir konu oluşturmaktadır. Ulusal hukuk ihlallerine istinaden uluslararası anlaşma yükümlülüklerinden kaçınılmasını reddeden Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 26. ve 27. maddeleri bu bağlamda dayanak olarak kabul edilmektedir. Federal bir devletin eyaletlere ait yetkileri ihlâli, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerinin yerine getirilmemesine nasıl gerekçe

³¹ Guillaume van der Loo/Steven Blockmans: The Impact of Brexit on the EU's International Agreements, CEPS Commentaries; bknz.: www.ceps.eu

oluşturmuyor ise, AB ve üye devletler arasındaki yetki taksimi hükümlerinin ihlâlinin de supranasyonalite prensibi ışığında anlaşmanın sona ermesine yol açmaması gerekmektedir.³² Bu şekilde AB'den çıkma per se (kendiliğinden) İngiltere'nin anlaşmalardan doğan yükümlülüklerinin ortadan kalkmasına yol açmayacaktır. Bu sonuç anlaşmanın diğer tarafı bakımından anlaşmanın hangi bölümlerinin hangi taraflar için bağlayıcı olduğu yahut bağlayıcı olmadığı konusundaki tereddüdün ortadan kaldırılması açısından işlevseldir.

dd – İngiltere'nin veya AB'nin yahut Üçüncü Devletin Anlaşmayı Sona Edirme yahut Anlaşmadan Çekilme Hakkı

Yukarıda açıklanan gerekçeler ışığında karma anlaşmalar Brexit ertesinde de prensip olarak İngiltere için bağlayıcıdır. Şüphesiz anlaşmada öngörüldüğü takdirde anlaşmanın sona ermesi söz konusu olacaktır. Bunun ötesinde anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin imkânsızlığı veya *clausula rebus sic stantibus* ilkesine istinat edilmesi mümkündür.

i – Anlaşmanın Sona Erme Nedenlerinin Öngörülmesi

Karma anlaşmaların Brexit ertesinde İngiltere'yi prensip olarak bağlaması söz konusu olsa da, kimi karma anlaşmaların anlaşmanın feshi ihbarına ilişkin hükümler içerdiği görülmektedir. Anlaşma taraflarının her zaman Brexit bağlamında da bu hakkı kullanması mümkündür.³³ İngiltere'nin karma anlaşmalardan Brexit ertesinde ayrılması diğer anlaşma taraflarının anayasasına da bağlı kılınabilir (krş. II. Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 54. maddesi). Aynı şekilde bu bağlamda anlaşmaların değiştirilmesi ile ilgili prosedürün uygulanması da düşünülebilir.

ii – Ülkesel Alana İlişkin Atf

Yukarıda işaret edildiği üzere çoğu anlaşmanın geçerlilik alanına ilişkin düzenlemeler içerdiği görülmektedir. Bu geçerlilik alanı AB anlaşmalarının ortaya koyduğu üzere genellikle AB alanı ile sınırlıdır. Geçerlilik alanına ilişkin yapılan bu atf şüphesiz bir üye devletin AB'den çıkması ile anlaşmanın geçerlilik alanının otomatik olarak değişmesi sonucunu vermemektedir; diğer bir ifade ile AB'den çıkan üye devlet bakımından zorunlu olarak anlaşmanın sona ermesi sonucunu doğurmamaktadır. Geçerlilik alanı ile ilgili bu düzenlemeler ancak kimi hak ve yükümlülüklerin Brexit ertesinde uygulanmasına imkân vermeyebilir. Böyle bir durumda ülkesine yönelik hak iddialarının ve yükümlülüklerin muhatabı olan üye devletin AB'den çıkmakla uluslararası hukuk anlaşmasının uygulama alanı dışında kalması mümkündür.³⁴

³² Matthias Goldmann: Völkerrechtliche Vereinbarungen und direkte Demokratie, ZaöRV 78(2018), 281,287; Knut Ipsen: Völkerrecht, 7.Aufl. 2018, §18, Rn.21

³³ Ramses A.Wessel: You Can Check Out Any Time You Like, but Can You Really Leave?, International Organisations Law Review 13(2016), issue 2, 197-209

³⁴ Paolo R.Vergano/Tobias Dolle: The Trade Law Consequences of Brexit, European Journal

Bu durum örneğin Topluluk ve İsrail arasında yapılan anlaşmanın (Avrupa-Akdeniz Anlaşması) 8. maddesinde öngörülen ithalat ve ihracat vergileri yasağı için yahut anlaşma taraflarının gazın iletimi gibi konularda bölgesel işbirliğini teşvik için önlemler alma (anlaşmanın 51. madde 2.fıkrası) mükellefiyeti bağlamında ortaya çıkabilir. Anlaşmanın 8. maddesinin lâfzı İngiltere için değil, AB için yükümlülük öngörmektedir. Anlaşma taraflarının bölgesel işbirliği konusunda anlaşmanın 51. maddesinde öngörülen yükümlülük ise buna karşılık üye devletlere getirilmektedir. Anlaşmalarda ülkesellik ilişkisi olmayan, siyasi diyalogla ilgili, geçerlilik alanı belirtilmeyen tüm üye devletlere getirilen yükümlülüklerin de yer alması mümkündür. Böyle bir durumda Brexit ertesinde karma anlaşmadan doğan bir yükümlülüğün yerine getirilip getirilemeyeceği, öngörülen bir hakkın iddia edilip edilemeyeceği somut normun yorumuna bağlı olacaktır.

iii – İmkânsızlık Durumu

Anlaşmada bir ülkesellik atfı olmadığı takdirde İngiltere'nin AB'den çıkmasının anlaşmadan doğan mükellefiyetlerini yerine getirmesini imkânsız kılıp kılmadığı, diğer bir ifade ile imkânsızlık nedeni ile anlaşmadan çekilme yahut anlaşmayı sona erdirmeye sebebinin doğup doğmadığı sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir.³⁵ Bu bağlamda AB üyeliğinin ilgili uluslararası hukuk anlaşması bakımından hukuki dayanak oluşturması önem taşımaktadır. AB'den çıkma ile bu dayanak AB'den çıkan devlet bakımından ortadan kalkmaktadır. Brexit sonucu olarak AB üyeliğine bağlı olan veya AB alanında kalmaya bağlı olan yükümlülüklerin yerine getirilmesi imkânsız olmaktadır. İmkânsızlığa istinat edilmesine karşı anlaşmanın icrası bakımından vazgeçilmez olan objelerin kaybolma veya zarar görmesini esas alan Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 61. madde lâfzı ileri sürülmektedir. 61. madde hükmü öncelikle objektif imkânsızlığı esas almaktadır. Diğer taraftan Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin sistematik yorumu da imkânsızlık durumunun reddini gerektirmektedir. Esasa ilişkin hususların değil de, sadece koşulların değişikliği prensip olarak 62. maddenin uygulanmasını mümkün kılmamaktadır. Yeni bir hukuki durumun ortaya çıkışı buna karşılık ancak sıkı koşullarla kabul edilmektedir. Anlaşmaların hükümsüzlüğünü, dolayısı ile anlaşma yükümlülüklerinin yerine getirilememesini *ius cogens* normların ihlâline bağlayan Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 64. maddesi bu durumu teyit etmektedir. İmkânsızlık durumu söz konusu olsa dahi, İngiltere'nin bu imkânsızlık durumuna istinat edip edemeyeceği sorusu ortaya çıkmaktadır. Zira Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 61. madde, 2. fıkrası devletlerin Uluslararası Hukuka aykırı şekilde imkânsızlığa kendisinin yol

of Risk Regulation, Vol. 7, Issue 4(2016), Cambridge University Press, s.795-800

³⁵ Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 61.md.)

açtığı durumlarda yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınamayacaklarını öngörmektedir. AB'den çıkma AB anlaşmasının 50. maddesi muvacehesinde diğer üye devletlere karşı bir anlaşma ihlali oluşturmamaktadır. Ancak AB'den çıkmanın üçüncü devletlere karşı anlaşmadan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini zorlaştırması ve imkânsız hale getirmesi durumunda AB'den çıkan devletin, bu sorunların ortaya çıkmasında kendisinin sorumlu olduğunu ve diğer anlaşma taraflarının AB'den çıkmanın sonuçlarına katlanmak zorunda olmadıklarını dikkate alması gerekmektedir.

iv. Clausula Rebus Sic Stantibus İlkesi

Brexit'in karma anlaşmalar üzerindeki etkisinin anlaşmanın akdine esas olan koşulların sonradan önemli ölçüde değişikliğe uğraması ilkesi (*rebus sic stantibus*) ışığında da değerlendirildiği görülmektedir.³⁶ Anlaşma taraflarının anlaşma ile bağlı olma iradelerine esas teşkil eden koşulları, ortaya çıkan yeni koşullar önemli ölçüde değiştirdiği takdirde anlaşmanın sona erdirilmesi, anlaşmadan çekilme veya anlaşmayı askıya alma (*clausula rebus sic stantibus ilkesi*) konuları gündeme gelebilir.³⁷

Normun istisnai karakteri icabı olarak Uluslararası Adalet Divanı bu çerçevede yapılan taleplerin kabulünü oldukça kapsamlı koşullara bağlamaktadır. Buna göre değişikliğe uğrayan koşulların anlaşma taraflarının anlaşma ile bağlanma iradelerinin önemli dayanağı olması gerekmektedir. Bunun ötesinde değişikliğin öngörülemez olması ve yerine getirilecek yükümlülükler üzerinde önemli ölçüde etki doğurması, değişiklik getirmesi gerekmektedir.³⁸ Bir üye devletin AB'den ayrılmasının öngörülebilir olup olmadığı her şeyden önce anlaşmanın akdi tarihine bağlıdır. AB'den ayrılma ilk kez 2007'de Lizbon Sözleşmesi ile kabul edilmiştir (Lizbon Sözleşmesi 2009'da yürürlüğe girmiştir). Teorik olarak AB'den çıkma daha önce de tartışma konusu olsa da, uygulamada bu konu 2009 ertesine kadar zikredilmeye değer şekilde tartışılmamıştır. Bunun sonucu olarak 2000'li yılların sonuna kadar AB'den ayrılma öngörülebilir bir konu olarak mütalâa edilmemiştir. Lizbon Sözleşmesinin yapılması ve yürürlüğe girmesi ertesinde de uzun yıllar AB anlaşmasının 50. maddesinin uygulanması gündeme gelmemiştir. 2013 yılında o tarihte başbakan olan David Cameron'un referandumu gündeme getirmesine kadar İngiltere'nin AB'den çıkma düşüncesi sadece soyut bir nitelik taşımaktaydı. AB'den çıkma hakkının Lizbon Sözleşmesi'nde kabul edilmiş olması da AB'den çıkmayı uygulamada olanaklı ve öngörülebilir kılmamaktaydı. Bu olasılık öngörülmüş olsaydı Uluslararası Hukuk anlaşması

³⁶ Wolff Heintschel von Heinegg, *Treaties, Fundamental Change of Circumstances*, bkz.: MPEP II, 2006

³⁷ Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, md.62, fik.1

³⁸ Uluslararası Adalet Divanı kararı için bkz.: ICJ Report, Fs.1997, 7, Rn.102 vd.

olarak Lizbon Sözleşmesi'nin AB'den potansiyel bir çıkışın sonuçlarını düzenlemesi gerekirdi.

İngiltere'nin AB üyeliği birçok karma anlaşmanın yapılmasında önemli bir dayanak olmuştur. İngiltere'nin iç pazarın parçası olarak yükümlülüklerini yerine getireceği varsayılmıştır.³⁹ Bunun dışında üçüncü devletler bakımından İngiltere'nin AB üyeliği anlaşmanın akdinde önemli bir motivasyon nedeni oluşturmuş olabilir. İngiltere'nin AB'den ayrılması sonrası üçüncü devletlerin bu esastan hareketle anlaşmanın akdi koşullarında önemli değişikliğe istinat etmesi mümkündür. İngiltere'nin de keza söz konusu anlaşmanın amacı ve hedefi ışığında AB'ye üyeliğinin anlaşma ile bağlanma iradesinde dayanak oluşturduğunu ileri sürmesi mümkündür. Anlaşma tarafları bu nedenle anlaşmanın akdi koşullarında esaslı değişiklik olduğunu, karma bir anlaşmanın paylaşılmış yetkiye istinaden değil, siyasi yahut sembolik nedenlerle veya kimi yükümlülüklerle riayeti temin için AB ve üye devletler tarafından birlikte yapılmış olduğunu iddia edebilir.

Bir tarafta Afrika devletler grubu üyeleri, Karayip bölgesi ve Pasifik okyanusu devletleri, diğer tarafta Avrupa Topluluğu ve üyeleri arasında yapılan ortaklık anlaşmasını Avrupa Topluluğu ve üye devletler imzalamıştır.⁴⁰ Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi arasında cereyan eden davada AB Adalet Divanı anlaşmanın karma bir anlaşma olarak Afrika-Karayip-Pasifik devletleri – AET + üye devletler arasında bilateral karakterli bir ilişki kurduğunu saptamıştır.⁴¹ AB ve Kanada arasında yapılan şimdiye kadar kimi bölümleri itibariye yürürlüğe giren ekonomi ve ticaret anlaşması (CETA) AB'nin münhasır yetkilerine istinat etmekle beraber ticari işlerden sorumlu AB Komisyon Üyesi Cecilia Malmström'ün ifade ettiği gibi CETA anlaşması siyasi nedenlerle karma anlaşma olarak tüm üye devletler tarafından imzalanmıştır.⁴² Bu açıklamalar Brexit'in yeni bir devletin AB'ye katılmasına nazaran çoğu karma anlaşmalar bakımından akdin yapılması esnasındaki koşullarda daha önemli değişikliklere yol açacağını göstermektedir.

v – Diğer Anlaşmalar

Anlaşma taraflarının anlaşmanın akdine ilişkin iradelerinin oluşmasında İngiltere'nin AB üyeliğinin önemli bir rol oynamadığı durumlarda Brexit'in akdin yapılmasına ilişkin koşullarda önemli değişikliğe yol açtığı kabul edilmemekte, bunun sonucu olarak da karma anlaşmanın zorunlu olarak sona ermesi söz konusu edilmemektedir. Koşullarda esaslı değişikliğin olduğu kabul edilen anlaşmalar için de anlaşmanın sona ermesi, anlaşmadan çekilme ve

³⁹ Markus W.Gehring: Brexit and EU-UK Trade Relations with Third States, EU Law Analysis, 6.3.2016

⁴⁰ ABl. 2000, Nr.L, 195

⁴¹ EuGH, 2.3.1994, Rs. C-316/91, Parlamento – Konsey, Slg.1994, s.625

⁴² bkznz.: <http://europa.eu>, 29.11.2020

anlaşmanın askıya alınması AB'den ayrılmanın otomatik bir sonucu değildir. Prensip olarak öncelikle bu iradeyi ortaya koyan anlaşmayı sona erdirmeye prosedürünün başlatılması gerekmektedir.

Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 65. ve 67. maddeleri anlaşmaların sona erdirilmesi ve askıya alınması için detaylı prosedür hükümleri öngörmektedir. Bu kuralların uluslararası teamül hukukunda yer alıp almadığı açık değildir. AB Adalet Divanı bu düzenlemelerin dayanağının uluslararası teamül hukuku olduğunu reddetmiş ve Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin anlaşmaların sona erdirilmesine ilişkin hükümlerinin iki yahut daha ziyade devlet arasında yapılan anlaşmalara uygulanmasının mümkün olmadığı durumlarda 65. ve 67. maddelerde zikredilen tüm hususların gereğinin yerine getirilmesinin gerekmediğini ifade etmiştir.⁴³ Uluslararası Adalet Divanı ise buna karşılık prosedür hükümlerinin prensip olarak uluslararası teamül hukukunu yansıttığını, bunların iyi niyete istinat eden prosedür prensipleri olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

İngiltere anlaşmanın sona erdirilmesine ilişkin iradesini bildirdiği takdirde üçüncü devletle ilişkinin kesilmesi veya anlaşmadan çekilme gündeme gelecektir. Şayet üçüncü devlet çekilme hakkını kullanırsa, bu irade İngiltere ve aynı zamanda AB için geçerli olacaktır. Bunun dışında İngiltere'nin kendisi, AB yahut anlaşma tarafı üçüncü devlet İngiltere'nin AB'den çıkmasını vesile kabul edip, yeni bir anlaşma ile mevcut anlaşmanın kimi koşullarının benzerinin düzenlenmesini yahut mevcut anlaşmanın geçerlilik süresinin müzakere edilmesini talep edebilir. Bu tür bir müzakerenin başarısız olması halinde anlaşmanın, anlaşmanın akdi esnasındaki mevcut koşulların esaslı değişikliğe uğraması gerekçesine istinaden sona erdirilmesi riske girebilir. İngiltere'nin AB alanına açıkça atıf bulunan anlaşmalarda taraf statüsünü koruyabilmesi, anlaşma taraflarının anlaşmayı bir protokol ile değiştirmesine bağlıdır.⁴⁵

Anlaşmaların geçerliliğinin devamına ilişkin olarak ortaya çıkan uyuşmazlıklarda Uluslararası Adalet Divanı, Divanın yetkisinin kabul edildiği ve müzakereler yoluyla bir çözüm bulunamadığı durumlarda yetki kullanabilir. Sonuç olarak bir karma anlaşmanın tarafları Brexit'in anlaşmanın akdine esas olan koşullarda esaslı bir değişikliğe yol açması halinde anlaşmayı sona erdirmeye, anlaşmadan çekilmeye yahut anlaşmayı askıya alma hakkını kullanabilir. Bu durum büyük ihtimalle İngiltere'nin münhasıran AB üyeliği ile bağlantılı olarak yaptığı anlaşmalar için söz konusu olabilir.

⁴³ EuGH, 16.6.1998, Rs. C-162/96, A.Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz, Slg.1998, I-3655, Rn.59

⁴⁴ ICJ, Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia), 25.9.1997, ICJ Reports 1997, p.7, Rn.109

⁴⁵ Ramses A.Wessel, Consequences of Brexit for International Agreements Concluded by the EU and its Member States, CMLRev. 55(2018), 122

ee – Geçici Olarak Uygulanan Karma Anlaşmalar

Karma bir anlaşmanın kimi hükümleri belli koşullarla anlaşma daha yürürlüğe girmeden onay öncesi uygulanabilir.⁴⁶ Bu durum genellikle Konsey'in almış olduğu bir kararla, AB'ye “geçici uygulama” imkânı veren anlaşmayı imzalama yetkisi vermesi ile mümkün olmaktadır. AB uygulamasında karma ticari anlaşmaların üye devletlerin tümünün onayı gerçekleşmeden geçici olarak uygulanmaya başladığı görülmektedir. Şimdiye dek geçici olarak uygulanan karma anlaşmalar, AB üyesi olması nedeni ile anlaşmayı henüz onaylamamış olsa da İngiltere bakımından da yürürlüğe girmiştir. Bu şekilde İngiltere anlaşmadan doğan yararları AB üyesi olmasına istinaden (anlaşma tarafı olmasına istinaden değil) anlaşmayı henüz onaylamadan elde etmiştir. Büyük bir ihtimalle İngiltere'nin Brexit'e kadar imzalamadığı ve onaylamadığı geçici uygulanan anlaşmalar Brexit ertesinde İngiltere'de uygulanmayacaktır. Anlaşmayı imzalamaması ve onaylamaması nedeniyle İngiltere anlaşma tarafı olarak kabul edilmeyecektir. Anlaşmanın geçici uygulanmasına ilişkin olarak AB adına alınan Konsey kararı açık şekilde karma anlaşmanın AB'nin yetki alanına giren bölümlerine ilişkindir.⁴⁷ Anlaşmadan doğan hak ve yükümlülüklerin AB üyeliğine istinat etmesi nedeniyle geçici uygulanan anlaşma Brexit ertesi İngiltere'nin hak ve yükümlülükleri üzerinde herhangi bir hukuki etkiye sahip olmayacaktır. Bu şekilde şu anda geçici uygulanan çok sayıda karma anlaşma Brexit ertesinde İngiltere için hükümsüz olacaktır. Bu durum kimi Doğu ve Orta Afrika devletleri ve Kolombiya, Peru ile yapılan ticari anlaşmalar bakımından söz konusu olacaktır.⁴⁸ Buna karşılık AB'den çıkmadan önce onaylanan anlaşmalar AB'den çıkan devlet için uluslararası hukuk muvacehesinde bağlayıcıdır. Bu anlaşmalar İngiltere tarafından farklı bir irade ortaya konuluncaya kadar uygulanmaya devam edecektir. Bu sonuç Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 25. madde, 2. fıkrasında anlaşmaların geçici uygulanması ile ilgili uluslararası hukuk kuralından doğmaktadır. Anlaşmaların geçici uygulanmasına ilişkin 25. madde, 2. fıkrasına göre geçici uygulanan anlaşmanın yahut anlaşmanın belli bölümlerinin geçici uygulanması, anlaşmanın taraflarından birinin diğerlerine geçici uygulamaya son verme iradesinin bildirmesi ile, diğer bir ifade ile anlaşma tarafı olmak istemediğini bildirmesi ile son bulur.

3. Strüktürel Çok Taraflı Anlaşmalar

Kimi kapsamlı anlaşmaları sadece AB değil, İngiltere de bağımsız bir anlaşma tarafı olarak imzalamıştır. Bu anlaşmalar belli objektif kriterleri yerine

⁴⁶ AB Konseyi'nin uluslararası anlaşmalardaki rolü için bkz.: <<http://www.consilium.europa.eu>>, 29.11.2020

⁴⁷ BVerf., 13.10.2016 tarihli kararı, bkz.: 2BvR 1368/16; BVerfGE 143, 65 vd.

⁴⁸ Markus W.Gehring, EU Law Analysis, 6.3.2016

getiren tüm devletlere açıktır. Bu kriterler İngiltere'nin AB üyeliğini koşul olarak öngörmemektedir. Genel uluslararası hukuka göre bu tür anlaşmalar Brexit ertesinde de İngiltere'ye uygulanabilir. Bu durum her şeyden önce anlaşmanın akdi esnasındaki mevcut koşullarda sonradan esaslı değişikliğin ileri sürülemediği anlaşmalar için söz konusudur. Bu tür bir anlaşmanın taraflarının AB üyesi olmayan bir devletin AB anlaşmasına katılmasını varsayması olağandır. AB üyesi olmayan devletlerin AB'ye katılması öngörülmemeyen veya anlaşmanın akdine esas olan koşullarda önemli bir değişiklik olarak değerlendirilmemektedir. Aynı şekilde AB üyesi bir devletin AB'den çıkması da bu tür anlaşmalar için olağan bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu tartışmalarda AB perspektifinden karma anlaşmalar dar yorumlanmakta ve düzenleyici hükümlerin paylaşılmış yetkilere istinat ettiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda anlaşmanın diğer taraflarına Brexit ertesi bildirim yapılması ve protokol ile yeni duruma uyum sağlanması gerekli görülmektedir. AB ve üye devletler tarafından akdedilen Enerji Şartı Anlaşması bakımından kimi yazarlar İngiltere'nin AB'den bağımsız olarak anlaşma tarafı olması nedeniyle anlaşmaya taraf statüsünün devam edeceğini kabul etmektedir.⁴⁹

Bu anlaşma kategorisi bakımından İngiltere'nin anlaşmalarda taraf statüsünü koruması bununla beraber tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Brexit ile ortaya çıkacak ekonomik ve diğer değişikliklerin İngiltere'nin anlaşmalardan doğan spesifik yükümlülüklerini yerine getirmesine izin vermeme ihtimali yüksektir. Kurumsal (strüktürel) multilateral (çok taraflı) anlaşmalardan doğan mükellefiyetler aşağıda Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ve İklim Değişikliğini Önleme anlaşması örneğinde ele alınmaktadır.

a – Marakeş Anlaşması

Dünya Ticaret Örgütü Marakeş Anlaşması ile kurulmuştur.⁵⁰ AB, bir uluslararası örgüt olan Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu üyelerindedir. AB Adalet Divanı'nın danışma görüşü muvacehesinde AB üyesi devletler de kurucu anlaşmaya katılmıştır. AB Adalet Divanı Dünya Ticaret Örgütü Nihai Anlaşmasının ve onu takip eden anlaşmaların AB Hukuku açısından hem AB'nin, hem de üye devletlerin birlikte yetki kullanabileceği karma bir anlaşma olduğundan hareket etmiştir.⁵¹

Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasının XI: 1. maddesine göre İngiltere Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu üyesidir ve bu üyeliği Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasının XV. maddesine göre anlaşmadan çekildiğini bildirmesine kadar devam edecektir. İngiltere'nin Dünya Ticaret Örgütü üyeliği tereddüt konusu

⁴⁹ Andreas Gunst: , Brexit: What Should Energy Companies Do Know?, DLA Piper, 24.6.2016; bkz.: <www.dlapiper.com>, 29.11.2020

⁵⁰ United Nations Treaty Series, Bd.1867, Nr.I-31874

⁵¹ EuGH, Gutachten 1/94, Slg.1994 (WTO), I-5267

olmasa da İngiltere'nin Dünya Ticaret Örgütü üyeliğinden doğan yükümlülükleri muvacehesinde şimdiye dek AB ile paylaşılan yükümlülüklerinin yeniden müzakere edilmesi gerekmektedir. İngiltere'nin Gümrük Birliğini terk etmesi ile beraber, İngiltere prensip olarak AB gümrük vergisine tâbi olacaktır. Bununla bağlantılı olarak Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) muvacehesinde AB için geçerli olan gümrük tarifesi ve AB'nin hizmet edimi ticaretine ilişkin genel anlaşma listesinin (GATS) bundan böyle İngiltere'ye uygulanması söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla İngiltere Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik koşullarını müzakere etmek zorundadır.⁵² Bu beklentiler İngiltere'nin Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasından doğan hak ve yükümlülüklerinin AB üyeliği koşuluna bağlı olduğu varsayımına istinat etmektedir. Şüphesiz AB'den çıkış otomatik olarak İngiltere'nin kurucu üye olarak Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasından doğan hak ve yükümlülüklerini etkilemeyecektir. Aynı şekilde Dünya Ticaret Örgütü anlaşmasının *erga omnes partes* uygulanabilir kuralları da İngiltere bakımından geçerli olmaya devam edecektir (bu çerçevede Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması, 1994 tarihli Gümrük ve Ticaret Genel Anlaşması (II. madde hariç), TRIPS Anlaşması ve Uyuşmazlıkları Çözme Prosedürüne İlişkin Anlaşma söz konusudur). Karmaşık olan durum İngiltere'nin AB kaynaklı hak ve yükümlülüklerinin, iç pazara erişim hakları ve yükümlülükleri bağlamında ortaya çıkacak olmasıdır (örneğin İngiltere'nin gümrük kontenjanları yahut sübvansiyon taahhütleri bağlamındaki payı). Hukuki bakış açısından İngiltere'nin bu çerçevede durumunun değişmeyeceği ileri sürülebilir.⁵³ Ancak şüphesiz İngiltere'nin Dünya Ticaret Örgütü içindeki hukuki durumunu belirleyen zorlukların çıkması olasıdır. Bu problemlere açıklık sağlanması İngiltere'nin hak ve yükümlülüklerinin müzakerelerle belirlenmesine bağlıdır.

Bu amaçla İngiltere ticari ortaklarına 24.07.2018'de, 1980 tarihli prosedürde öngörülen koşullara uyum sağlanması için bir öneri yapmıştır.⁵⁴ Bu metin kontenjan ve taahhütleri AB ve İngiltere arasında taksim etmiştir. Buna karşı olarak ancak ABD, Çin, Brezilya ve Meksika'nın da aralarında bulunduğu 20'nin üzerinde devlet çekince koymuştur.⁵⁵ Bu durum İngiltere üzerinde liberalleşme baskısını oldukça arttırmakta ve kapsamlı, uzun soluklu müzakere sinyali vermektedir. AB yükümlülüklerinin açık olmaması bu durumu

⁵² Katrin Fernekess/Solveiga Palevicienė/Manu Thadilkaran, The Future of the United Kingdom in Europa – Exit Scenarios and Their Papers, 2013, The Graduate Institute, Centre for Trade and Economic Integration, Genève 54 vd

⁵³ Lorand Bartels: The UK's Status in the WTO after Brexit, bkzn.: Robert Schütze/Stephen Tierney (Hrsg.), The United Kingdom: "Federalism" Within and Without", anlaşma tasarısı için bkzn.: <http://ssrn.com>, 29.11.2020

⁵⁴ 24.07.2018 tarihli "United Kingdom Submits Draft Schedule to the WTO Outlining Post-Brexit Goods Commitments" için bkzn.: <http://www.wto.org>, 29.11.2020

⁵⁵ Jim Brunsten: Trade Partners Attack EU Plan for Post-Brexit Import Quotas. Financial Times 12.11.2018, bkzn.: <https://www.ft.com>, 29.11.2020

zorlaştırmaktadır. Gümrük, kontenjan ve tarım sübvansiyonlarına ilişkin taahhütler 2004 tarihlidir. Söz konusu tarihten itibaren yeni koşullara uyan şekli düzenlemeler hariç çok şey değişmiştir. Yeni anlaşmanın İngiltere'nin imtiyazlı muamele görmesini sınırlayarak, değişen durumu dikkate alması ve Dünya Ticaret Örgütü'nün gerekliliklerini karşılaması gerekmektedir.⁵⁶

b – İklim Değişikliğini Önleme Anlaşması

Kyoto-protokolü 11.12.1997'de yürürlüğe girmiş ve 16.02.2005 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.⁵⁷ Kyoto protokolü iklim değişikliği ile etkin mücadele için mümkün olduğu kadar çok üye kazanmak istemektedir. Şu an için 192 üye sayısına erişilmiştir. Gerek AB, gerekse üye devletler protokolü 29.04.1998'de imzalamıştır. AB kendi emisyon ticaret sistemini yürürlüğe koymuş olsa da tüm AB üyesi devletler protokole taraftır. Protokolün amacının Brexit ertesinde AB emisyon ticareti sistemi dışında kalan İngiltere'nin protokoldeki taraf statüsünü koruması yönünde olduğu kabul edilmektedir.

Aynı şekilde Paris anlaşmasını da İngiltere AB yanı sıra, AB üyesi olarak kendi adına imzalamış ve onaylamıştır.⁵⁸ Paris Anlaşması'na ilişkin yükümlülüklerin genel bir paket olarak kabul edilmesinden ve paketin 27 devlet için müzakere edilse idi farklı şekillenebileceğinden hareketle, bu bağlamda da *clausula rebus sic stantibus* ilkesine istinat edilmesi söz konusu olabilir. AB içinde de aynı şekilde yükümlülüklerin intern müzakerelerin bir sonucu olarak kabul edilmesi nedeniyle bir takım tartışmaların doğması muhtemeldir. Intern olarak AB içinde kabul edilen hususlar üye devletlerin yaklaşımlarını ve oy ağırlıklarını yansıtmaktadır. İngiltere'nin AB'den ayrılması kaçınılmaz olarak AB'nin intern ilişkilerinde siyasi dengelerin değişimine yol açacaktır.⁵⁹

Bir kısım yazarlar bu konunun AB ve İngiltere arasında intern bir konu olduğunu, uluslararası hukuk anlaşmalarını ilgilendirmediğini ileri sürmektedir.⁶⁰ İngiliz ekonomi bakanlığı da iklim değişikliğine ilişkin yönergesinde “No-Deal-Szenario” görüşünü temsil etmiştir. Bu tablo İngiltere'nin kendi hukukuna istinaden anlaşma tarafı olduğunu ve anlaşmanın buna göre İngiltere için Brexit ertesinde AB üyeliğinden bağımsız olarak geçerli olmaya devam edeceğini ortaya koymaktadır.⁶¹ Diğer anlaşma

⁵⁶ Maïke Schäfer: Die Rechtsstellung des Vereinigten Königreichs in der WTO nach dem Brexit, bkz.: Christian Tietje/ Gerhard Kraft/Christian Kumpan (Hrsg.), Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht, Heft 147, Nov.2017, 10 vd.

⁵⁷ United Nations Treaty Series, Bd.2303, 162

⁵⁸ UN Depository Notifications CN 869 ve CN 335

⁵⁹ Diarmuid Torney: What Will Brexit Mean for Climate Change?, bkz.: <http://www.rte.ie>, 29.11.2020

⁶⁰ Brexit: Application of International Agreements to the UK, Thomson Reuters Practical Law, 2018, 12 vd.

⁶¹ Department of Business, Energy and Industrial Strategy, Guidance. Meeting Climate Change

tarafının yeniden müzakere talebi yapıp yapmayacağı ileride görülecektir. Federal Almanya'nın görüşüne göre İngiltere'nin Paris anlaşmasından doğan uluslararası hukuk yükümlülükleri Brexit'ten etkilenmeyecektir Federal Alman hükümeti,⁶² AB ve İngiltere arasında halâ müzakerelerin devam ettiğine ve İngiltere hükümetinin İşbirliği Anlaşmasının akdine ilişkin bir yeşil ışık yaktığına gönderme yapmıştır.⁶³ Bu çerçevede şüphesiz GATT bünyesinde söz konusu olan gümrük kontenjanlarından farklı bir durum söz konusudur. Gümrük kontenjanlarından farklı olarak Paris anlaşmasının tarafları arasında değiş-tokuş ilişkisi olarak görülmeyen NDCs seviyesi için ortak çabalar söz konusudur. Bu nedenle kimi devletlerin müzakerelerde özel bir ağırlığı yoktur. Paris Anlaşması bağlamında bu nedenle İngiltere öngörülen amaçlara ilişkin iradesini devam ettirdiği takdirde kimi devletlerin itirazları Dünya Ticaret Örgütü'nde yapılan itirazlara nazaran daha az etkili olacaktır.

II. BREXİT'İN AB VE DİĞER ÜYE DEVLETLER ÜZERİNDE DOĞURACAĞI ETKİLER

Kimi durumlarda İngiltere'nin AB'den çıkması AB'nin yahut AB üyesi diğer devletlerin uluslararası hukuk anlaşmalarından doğan hak ve yükümlülüklerini etkileyecektir. AB anlaşmalarına ilişkin olarak AB üçüncü devletlere anlaşmaların geçerlilik alanının daraldığını bildirecektir. Bu bildirim üçüncü devletlere AB'ye yeni bir üye katılması durumunda yapılan bildirim ile aynı fonksiyona sahiptir;⁶⁴ kimi yazarlara göre bu bildirim hatta zorunludur.⁶⁵ Üçüncü devlet bakımından Brexit'e ilişkin bildirim uluslararası hukuk anlaşmasının uygulanma alanının kendisi bakımından 64 milyonluk bir nüfus olarak daralması nedeniyle *clausula rebus sic stantibus* ilkesine istinat edebilme imkânı nedeniyle önem taşımaktadır. Bu bağlamda şüphesiz anlaşmaların geçerlilik alanının dinamik olarak değişebileceğinin üçüncü devletler tarafından varsayılması gerekli bir durumdur. AB tarafından da anlaşmaların askıya alınması ve sona erdirilme hakkının kullanılması yahut Brexit'in anlaşma koşullarında önemli değişikliğe yol açması halinde *clausula rebus sic stantibus*'a istinat edilmesi mümkündür. Kural olarak AB bu hakkı sadece tüm üye devletleri kapsayacak şekilde kullanabilir; örneğin AB ve Commonwealth üyesi Dominika arasında yapılan anlaşmanın 8. madde, 7. fıkrası kısa süreli ikâmetler için vize muafiyeti getirmektedir.⁶⁶

Requirements if there's no Brexit Deal, bknz.: <<http://www.gov.uk>>, 29.11.2020

⁶² BT-Drs. 19/5007, 9). AB'nin ulusal katkı paylarının tespitine ilişkin Effort-Sharing-Decision çerçevesinde (Nationally Determined Contributions-NDCs)

⁶³ BT-Drs.19/5007, 10

⁶⁴ Hırvatistan'ın AB'ye katılımı için bknz.: ABl. 24.04.2012, Nr. L 112, 10 vd.

⁶⁵ Guillaume van der Loo/Steven Blockmans: The Impact of Brexit on the EU's International Agreements, CEPS Commentaries, bknz.: www.ceps.eu, 29.11.2020

⁶⁶ bknz.: ABl. 2015, Nr. L 173, 21 vd.; Birlik bu anlaşmayı askıya alabilir veya fesh edebilir

İhtimal dışı olmakla birlikte karma anlaşmalardan doğan mükellefiyetlerin yerine getirilmesinin AB için veya üye devletler için imkânsız hale gelmesi tasavvur edilebilir; örneğin coğrafi konum nedeniyle anlaşmadan doğan mükellefiyetin sadece İngiltere tarafından yerine getirilebilmesi mümkün olması yahut AB'nin İngiltere'nin iç pazar ve gümrük birliğinde kalması koşuluna bağlı olarak anlaşmayı akdetmesi gibi. Böyle bir durumda AB söz konusu sözleşmeyi *clausula rebus sic stantibus* ilkesine istinaden sona erdirmeye, anlaşmadan çekilme yahut anlaşmayı askıya alma konusunu gündeme getirebilir. Kurumsal nitelikli çok taraflı anlaşmalar anlaşmada uyum yahut değişikliğin gerekli olup olmadığı konusunda bir değerlendirmeye tâbi olmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması için AB'nin de Brexit nedeniyle GATT ve GATS için öngörülen listeleri yeniden müzakere etmesi gerekmektedir.

III. BREXİT ANLAŞMASININ GEÇİŞ KURALLARINDA DÜZENLENDİĞİ ÖLÇÜDE ANLAŞMALARIN İNGİLTERE'DE GEÇİCİ OLARAK GEÇERLİ KALMASI

İngiltere ve AB arasında yapılan Brexit anlaşmasında geçiş döneminde İngiltere'de sadece Birlik Hukukunun yahut Birlik Hukukunun belli bölümlerinin değil, taraf olunan uluslararası hukuk anlaşmalarının da geçerliliğinin devamı öngörülmektedir. Şüphesiz bu düzenlemeler uluslararası hukukun öngördüğü sınırlamalara tâbidir.

1. Uluslararası Hukuk Anlaşmalarının Geçerliliğine İlişkin Olarak Brexit Anlaşmasında Yapılan Düzenlemeler

Mart 2018'de AB Komisyonu Brexit Anlaşması tasarısına ilişkin yaklaşımını açıklamıştır. İngiltere ile AB Anlaşmasının 50. maddesinde öngörülen müzakerelerin hazırlığı ve yürütülmesi bağlamında AB Komisyonu "Draft Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community" başlıklı bir metin hazırlamıştır.⁶⁷ Nihai metne dönüşen tasarıda İngiltere'nin geçiş döneminde AB'nin münhasır yetkileri alanında yaptığı anlaşmalardan veya karma anlaşmalardan doğan mükellefiyetlerle bağlı kalacağı kabul edilmiştir.⁶⁸ Bununla beraber İngiltere'nin temsilcisi bu anlaşmalarla oluşturulan kurulların (Gremium) toplantılarına, İngiltere bu kurullara kendi hukukuna istinaden üye olduğu yahut AB tarafından davet edildiği takdirde katılabilecektir. AB ve İngiltere arasında yapılan geçiş anlaşması düzenlemelerinin Uluslararası Hukuk açısından üçüncü devletleri etkilemesi muhtemeldir. Brexit Anlaşmasının 129. madde 1. fıkrasında uluslararası anlaşma yükümlülüklerinin bağlayıcılığının devamı ile ilgili

⁶⁷ 19.03.2018 tarihli "Positionspapier" metni için bkzn.: <http://ec.europa.eu>, 29.11.2020

⁶⁸ 14.11.2018 tarihli Brexit Anlaşması tasarısının 129.md., 1.fıkrası

olarak yapılan sınırlama bu nedenle prensip olarak uygun görülmektedir. AB'nin ve İngiltere'nin bir Uluslararası Hukuk anlaşmasından doğan hakların geçici geçerliliğine ilişkin bir düzenlemeyi üçüncü devletin katılımı olmaksızın kabul etmesi mümkün değildir. Üçüncü devlet *pacta tertiies* kuralına göre taraf olmadığı bir anlaşma ile bağlı değildir.⁶⁹ İngiltere'nin Brexit ertesinde prensip olarak karma anlaşmanın tarafı olarak kaldığı görüşü esas alındığı takdirde Brexit Anlaşmasının 129. madde 1. fıkrası öncelikle beyanî etki göstermek durumundadır. Bu yaklaşım AB'nin yalnız olarak yaptığı anlaşmalar bakımından ise inşai etki gösterecektir.

İngiltere'nin anlaşmadan doğan haklarının devam ettiğine ilişkin üçüncü devlete sadece bir bildirim yapılmasının yeterli olacağı konusunda tereddüt bulunmaktadır. Ancak AB'ye yeni bir üyenin katılmasından farklı olarak bu olanak anlaşmanın geçerlilik alanının değişmesi nedeniyle sınırlı olarak kullanılabilir. Bu nedenle üçüncü devletle protokol hakkında, mektup teatisi yahut anlaşma ile oluşturulan ortak bir kurulda uzlaşmaya varılması gerekmektedir. Üçüncü devletle anlaşma tarafı olarak bir anlaşma yapılması düşünülebileceği gibi, tüm tarafların koşulların bilinci içinde davranarak Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31. madde 3. fıkrası muvacehesinde anlaşmanın yorumlanarak uygulanmasına devam edilmesi mümkündür.

2. İngiltere'nin Geçiş Döneminde Uluslararası Hukuk Anlaşmalarını Müzakere Yetkisi

İngiltere Brexit Anlaşmasının 129. madde 4. fıkrasına göre geçiş döneminde AB'nin münhasır yetki alanına giren konularda Uluslararası Hukuk anlaşmalarını müzakere edebilir, bu anlaşmaları imzalayabilir ve onaylayabilir. Ancak bu anlaşmaların AB'nin bu konuda onay vermesi istisnası dışında İngiltere'de Brexit öncesi yürürlüğe girmemesi gerekmektedir.⁷⁰ Öngörülen bu düzenleme Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesinde öngörülen *Irrelevanz* teori (ulusal hukukun uluslararası taahhütlerde mazeret oluşturmaması) muvacehesinde AB Hukuku ve Uluslararası Hukuk anlaşmaları arasında uyumsuzluk ihtimalini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. AB belli alanlarda Uluslararası Hukuk anlaşmalarının akdinde münhasır yetki kullanmaktadır. Yetkiler arasında bir çatışma doğmaması için Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesi esas alınarak Brexit anlaşmasında İngiltere'ye AB'nin münhasır yetkilerine ters düşen anlaşma yapmama mükellefiyeti getiren hüküm öngörülmüştür. Brexit öncesi bu anlaşmaları yürürlüğe sokmama mükellefiyeti getiren yasak, uluslararası

⁶⁹ Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi II, md.34

⁷⁰ İngiltere için böyle bir yetkilendirme ancak Konsey tarafından yapılabilir (29.01.2018 tarihli doküman için bkzn.. Council of the European Union XT 21012/18, Outcome of Proceedings, item.3)

teamül kuralı olan sadakat ve iyi niyet ilkesi ışığında İngiltere'nin sadakat içinde işbirliği mükellefiyetini yerine getirmesini temin edecektir. İngiltere Dünya Ticaret Örgütü'nde veya Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünde olduğu gibi bağımsız üye olduğu veya benzer bir statüye sahip olduğu takdirde uluslararası örgütlerde sadakat içinde işbirliği prensibinin gereği olarak Birlik çıkarları ile uyuşmayan tutum almaktan kaçınmakla mükelleftir.⁷¹ Prensibin doğal olarak tek taraflı uygulanması söz konusu değildir. Bu prensibin AB için de geçerli olması ve AB'nin belli kapsamda aynı şekilde İngiltere'nin çıkarlarını dikkate alması gerekmektedir.

Anlaşmaların geçerliliğinin devamına ilişkin mutabakatın dinamik yorumlanarak anlaşma değişikliklerinin de bu bağlamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bunun somut durum esas alınarak yapılması uygundur. Bu bağlamda dikkat çekici olan husus anlaşmanın belli alanlar için İngiltere'yi anlaşmalara riayet ve onları iç hukuka transforme etmekle mükellef kılmasıdır. Brexit Anlaşmasının 2. maddesinde yer alan "Non-Regression" kuralı Annex 2, 4. fıkrasında açıkça Paris Anlaşmasına atıf yapmaktadır. Brexit Anlaşmasının 5. maddesi Uluslararası Hukukta çalışma ve sosyal standartla ilgili Annex 4, Brexit Anlaşmasının Atom Hukuku Anlaşmasına ilişkin 82. maddesi bu çerçevedeki örneklerdir. Birlik Hukukunun geçiş döneminde geçerliliğini korumasına ilişkin düzenlemenin (*acquis communautaire*) dinamik anlaşılması gerekmektedir. Bu anlaşmalara AB'nin Çalışma Usulleri Hakkındaki Sözleşme'nin 216. maddesine göre Birlik tarafından yapılan Uluslararası Hukuk anlaşmaları da dahildir. Uluslararası Hukuk anlaşmalarına ilişkin düzenleme ancak özel bir düzenleme olarak dinamik yorum prensibini devre dışı bırakmaktadır. AB'nin münhasır yetkisine giren anlaşmaların üçüncü devletle yapılan müzakerelerde geçerlilik kapsamının ortaya konulması bu nedenle önem taşımaktadır. Örneğin anlaşmanın geçerlilik alanına ilişkin bir yorum İngiltere'nin anlaşma değişiklikleri ile de bağlı olması gibi bir sonuç doğurabilir. Karma anlaşmaların değişikliği için buna karşılık her anlaşma tarafının, diğer bir ifade ile İngiltere dahil her üye devletin onay vermesi gerekmektedir. Geçiş döneminde AB'nin münhasır yetki alanında yeni akdedilen anlaşmalarla İngiltere'nin bağlı olup olmayacağı konusu açık değildir. "Department for Existing the European Union"un yaklaşımını ortaya koyan belge Uluslararası Hukuk anlaşmalarının geçerliliğinin devam edeceğini öngörmektedir. Bu durum İngiltere'nin mevcut anlaşmalardan hareket ettiğine, münhasır yetki alanlarında yapılan yeni anlaşmalardan hareket etmediğine işaret etmektedir.

IV. SONUÇ

Brexit'in AB'nin uluslararası taahhütlerine etkisi Uluslararası Hukuk ışığında açıklanmaktadır. Bu etkilerin karma anlaşmalarda her bir somut durum için ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu durumu teyiden İngiltere Uluslararası Ticaret Bakanlığı (United Kingdom Department for International Trade) her bir anlaşmanın ayrı incelenmesini gerekli addetmiştir.

Bu bağlamda sadece Brexit'in anlaşma koşullarında esaslı bir değişikliğe (*rebus sic stantibus*) yol açıp açmadığı değerlendirmesi yapılmayıp anlaşma koşullarında ortaya çıkan değişikliklerin anlaşma taraflarına, aynı zamanda İngiltere'ye anlaşmayı sona erdirmeye veya askıya alma olanağı verip vermediği ele alınmaktadır. Brexit ertesinde anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin yerine getirilememesi her bir anlaşmanın spesifik gerekliliklerinin incelenmesini gerektirmektedir. Örneğin kimi serbest ticaret anlaşmaları belli mallara ve üreticilere tercihli muamele öngörmektedir. Bu durum kural olarak malların spesifik menşeleri esas alınarak kabul edilmektedir. İngiltere'nin AB'den çıkması, İngiltere'nin katkısının ortadan kalkması nedeniyle AB'nin taahhütlerini yerine getirilmesini zorlaştırabilir. Genel Uluslararası Hukuk anlaşma tarafı bir devletin anlaşmadan çekilmesinin doğuracağı sonuçlar bakımından kimi enstrümanlara sahiptir. Ancak uygulamada uluslararası ilişkilerde duyulan güven ve açıklık gereksiniminin AB, AB'den ayrılan üye devlet ve anlaşma tarafı üçüncü devlet arasında müzakerelerle sorunlara özgü spesifik çözümlerin tercih edilmesine yol açması muhtemeldir.

Kısaltmalar

Abl.	Amtsblatt (<i>der Europaeischen Union</i>)
Art.	Artikel (<i>madde</i>)
Aufl.	Auflage (<i>bası</i>)
BT-Drs	Bundestag-Drucksache
CEPS	Centre for European Policy Studies
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GATS	General Agreement on Trade in Services (<i>Hizmet Ticareti Genel Anlaşması</i>)
Hrsg	Herausgeber (<i>editör</i>)
Rn	Randnummer
Rs	Rechtssache
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları
ZaöRV	Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht
Slg.	<i>Sammlung der Rechtsprechung</i>

KAYNAKÇA

- Allan Rosas, Mixed Union–Mixed Agreements, bknz.: Matti Koskenniemi (ed.), *Internationale Law Aspects of the European Union*, 1998, Martinus Nijhoff Publishers
- Andrés Delgado Casteleiro, EU Declarations of Competence to Multilateral Agreements: A Useful Reference Base?, *European Foreign Affairs Review*, Volume 17(2012), Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn
- Andreas Gunst, Brexit: What Should Energy Companies Do Know?, DLA Piper, 24.6.2016; bknz.: <www.dlapiper.com>
- Diarmuid Torney, What Will Brexit Mean for Climate Change?, bknz.: <<http://www.rte.ie>>
- Guillaume van der Loo/Steven Blockmans, The Impact of Brexit on the EU’s International Agreements, CEPS Commentaries, bknz.: www.ceps.eu
- Hubert Isak, Nach dem Brexit: Weitere Differenzierung der Union nach innen und nach außen?, bknz.: Lorenzmeier/H.P.Folz (Hrsg.), *Recht und Realität*, FS für C.Vedder, 2017, 172,193
- Ingolf Pernice, Völkerrechtliche Verträge internationaler Organisationen, *ZaöRV* 48 (1988), 229,231 vd.
- Juliane Kokott, sog. “Pastis-Formel”, Schlussanträge zu EuGH, Rs. C-13/07 (Kommission v. Rat), ECLI:EU:C:2009:190, Rn.121
- Katrin Fernekess/Solveiga Palevčienė/Manu Thadikkaran, *The Future of the United Kingdom in Europa – Exit Scenarios and Their Papers*, 2013, The Graduate Institute, Centre for Trade and Economic Integration, Genève 54 vd.
- Kirsten Schmalenbach, Art.216 AEUV Internationale Übereinkünfte, bknz.: C.Calliess/M.Ruffert (Hrsg.), *EuV/AEUV*, Rn.5, 5.Aufl. 2016, München,Wien
- Knut Ipsen, *Völkerrecht*, 7.Aufl. 2018, §18, Rn.21
- Lorand Bartels, The UK’s Status in the WTO after Brexit, bknz.: Robert Schütze/Stephen Tierney (Hrsg.)
- Maike Schäfer, Die Rechtsstellung des Vereinigten Königreichs in der WTO nach dem Brexit, bknz.: Christian Tietje/Gerhard Kraft/Christian Kumpan (Hrsg.), *Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht*, Heft 147, Nov.2017, 10 vd.
- Markus W.Gehring, Brexit and EU-UK Trade Relations with Third States, *EU Law Analysis*, 6.3.2016
- Markus W.Gehring, ‘Trade Relations will Remain Unchanged’ Post-Brexit, claims Lord Lawson-Hardly, University of Cambridge; bknz.: <http://blogs.lse.ac.uk>

- Maurits Dolmans, Problems of Mixed Agreements: Division of Power within the EEC and the Right of Third States, 1985, Asser Institute, The Hague, 25,39 vd.
- Matthias Goldmann, Völkerrechtliche Vereinbarungen und direkte Demokratie, ZaöRV 78(2018)
- Monika Polzin, Der verrechtlichte Ausnahmezustand Art. 15 EMRK und die Rolle des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte, ZaöRV 78(2018), CH&Beck Verlag, München
- Niele Behrends/Philipp Kubucki/Hannes Rathke, Das Gutachten des EuGH zum EU-Freihandelsabkommen mit Singapur; bkzn. <https://www.bundestag.de>, 9vd.
- Paolo R.Vergano/Tobias Dolle, The Trade Law Consequences of Brexit, European Journal of Risk Regulation, Vol. 7, Issue 4(2016), Cambridge University Press, p.795-800).
- Philipp Allot, Adherence and Withdrawal from Mixed Agreements, bkzn.: David O'Keeffe/Henry G. Schermers (ed.), Mixed Agreements, 1983, Kluwer Law and Taxation Publishers, Boston
- Rafael Leal-Arcas, The European Community and Mixed Agreements, European Foreign Affairs Review 6 (2001)
- Ramses A.Wessel, Consequences of Brexit for International Agreements Concluded by the EU and its Member States, CMLRev. 55(2018), 101, 114 vd.
- Ramses A.Wessel, You Can Check Out Any Time You Like, but Can You Really Leave?, International Organisations Law Review 13(2016), issue 2
- Robert G.Volterra, Brexit Negotiations Series: "The Impact of Brexit on the UK's Trade with Non-EU Member States under the EU's Mixed Free Trade Agreements", 17.05.2017, bkzn.: <https://www.law.ox.ac.uk>
- Rudolf Geiger/Daniel-Erasmus Khan/Markus Kotzur, EUV/AEUV, 6.Aufl. 2017, München, Art.216, AEUV, Rn.15
- Stefan Lorenzmeier, "multilaterale Verträge mit bilateraler Erfüllungsstruktur"; bkzn.: E.Grabitz/M.Hilf/M.Nettesheim (Hrsg.), Das Recht der Europäischen Union, 2018, Art.216AEUV, Rn.15
- Silja Vöneky/Britta Beylage-Haarmann, bkzn.: E.Grabitz/M.Nettesheim (hrsg.), Das Recht der Europaeischen Union, 2018, Art.216 AEUV, Rn.37
- Thomas Oppermann/Claus Dieter Classen/Martin Nettesheim, Europarecht, §38,Rn.8, 7.Aufl.2016, C.H.Beck, München
- Thomas Voland, Sailing Uncharted Waters-For How long? On Transtional Post-Brexit Trade Arrangements; bkzn.: <https://verfassungsblog.de>
- Wolff Heintschel von Heinegg, Treaties, Fundamental Change of Circumstances, bkzn.: MPEP II, 2006